

С. ВАСИЛЬЧЕНКО.

ЗІЛЯ КОРОЛЕВИЧ

Етюд на одну дію.

По постанові Вищої Науково-Репертуарної Ради
при Відділі Мистецтв Головноголітосвіти Н.К.О.
У.С.Р.Р. від 5/VIII 1925 р. за Ч. 893 п'еса до
вистави дозволяється.

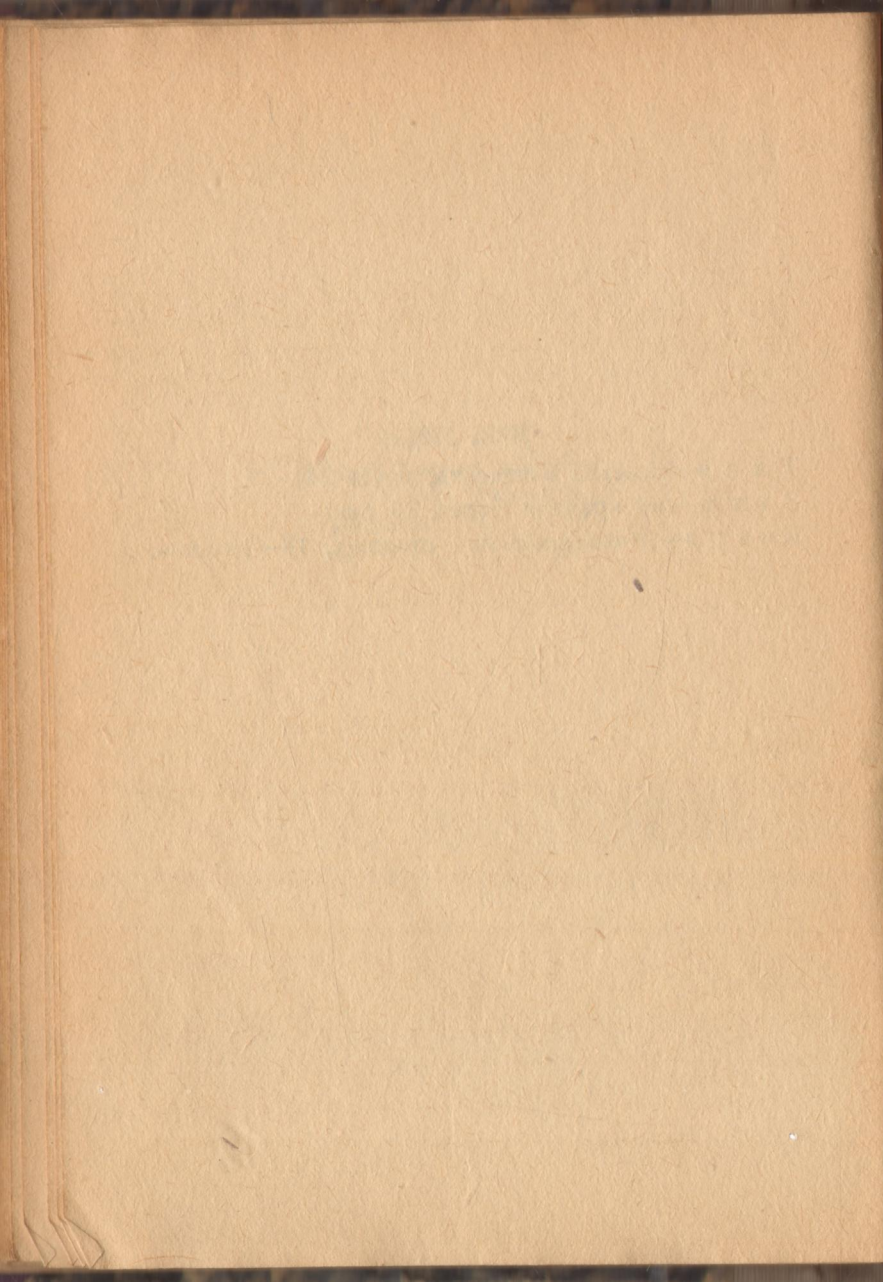
Харків. Урядова друкарня
імени тов. Фрунзе.
Укрголовліт Ч. 16239.
Зам. Ч. 1838. Пр. 10.000.

ДІЄВІ ЛЮДИ:

Т а н я—сільська вчителька, років 24—25.

З і л я—син крамаря Єврея, 20 років.

К а т р я—дочка шкільного сторожа, 18—19 років.

Класна кімната в сільській школі; по стінах географічні карти, малюнки. На вікні глобус, арифметична скринька, то що. Щільно під стінами—три, чотири парти. Серед класу—вцяцьковане та вквітчане ялинове гільце. Вечір. На дворі хвища. Гуде в коміні. Катря сидить біля грубки на ослончику, топить. В класі напів темрява: світу—тільки що з грубки. Виблискує вбрання на ялинці, під ялинкою парта; на парті позлочені та кольорові обрізки з паперу. В тіні помітно сидить Таня. Вона бринькає на гітарі, наспівує словами і без слів мотив пісні: „За тучами, за хмарами“. Ця пісня мимо волі нав'язується їй увесь вечір.

1.

Катря (перегортаючи в грубці, прислухається, як гуде в коміні вітер). І як ви, баришне, не боїтесь сидіти самі в оцій пустці. Не знаю, як воно вам, ну що мені—було-б сумно. А як оце стали ще казати, що тут якийсь дід Панас ходить по ночах, то я й часинки сама не сиділа-б тут.

Таня (одповідає механічно, не одриваючись од своїх думок). Дурниці, Катре! Ніякого діда Панаса немає, то школярі, пустуючи, вигадали.

Катря. Хоч і вигадали, а все-ж якось сумно. (Перегода). Про віщо ви все думаєте, баришне?

Таня. Так... ні про що... Слухаю, як десь щедрують дівчата. (Наспівує).

За тучами, за хмарами
Сонечко не сходитьь...

Катря. Не сердіться, баришне Таню, що оце я вас запитаю. (Осміхаючись). Ну, чи ото воно вам ніколи й не кортить погуляти з паничами?

Таня. Може коли й покортить та й перестане.

Катря. Не знаю, як ото можна висидіти стільки молодій дівчині без хлопців! М'ясниці всі, пилипівку били голову з тими школярами, дождались свят—людям гульня, аж пиштить, а ви й святами нудите світом у цій озії. На мене—то й тижня не всиділа-б так: кинула-б і школу і школярів, та й утекла-б.

Таня. Куди-б вже ви, Катре, втекли звідцільа?

Катря. Та куди-ж? На досвітки. Куди-ж мені, дурній, більше тікати? Инша, вчена, може-б у город подалася, а я—тільки й дороги знаю, [що до своїх хлопців. Бо мені здається, що краще, як у нас на досвітках, то вже й у світі немає.

Таня. Ніби й справді так гарно?

Катря. А правда. Нашій сестрі тільки й на думці, аби з хлопцями пожирувати. А ще як лучиться коли підночувати з гарним хлопцем, то немов тобі аж крила одростуть. (Трохи згодом). Баришне, може про це вам і слухати не годиться, а я, дурна, мелю язиком, як порожній млин.

Таня. А чого-ж ви думаєте, Катре, що вже як мені, то й слухати про це не годиться?

Катря. Та хто вас знає! Ви все з тими книжками та школярами морочитесь, насердитесь, нахлопочетесь раз-у-раз, отака голова завжди—то хіба оте пuste піде тоді на думку?

Таня (виходить з тіни, обнімає за плече Катрю). Ох, Катре! Коли-б тільки ви знали, що оцій сердитій учительці часом у голові мріється!.. Бо отож тільки й мого, що хоч думкою до милого пригорнешся. (З легеньким жартом пригортається). Може ви думаєте, що я вже й пригорнутись незугарна? (Осміхається).

Катря. Чи й не пригорнулись-би! Ще й як! Може краще, ніж ми!

Таня (мрійно). Буває иноді, Катре, що як налинуть ті думоньки, та як підхоплять на крилоньки, та й занесуть-занесу-уть... За такі хмари, за такі, Катрусю, золоті та рожеві, що про все на світі забудеш. Все сплине з очей, як туман.

Катря (лагідно). Бачте, а так глянеш на вас, то немов тільки й вашої думки, що книжки та школярі.

(Пішла за чимсь із класу).

2.

Таня ходить з кінця в кінець по кімнаті, думає. Вискакує з жартом на парту, що стоїть біля ялинки, світить на ялинці одну свічечку; далі ходить по класові, осміхається, мріє. Постоїть біля одного вікна, біля другого, біля стіни. Увесь час співає перший мотив, повторюючи все одні слова. З кожним разом усе більше й більше захоплюється; часом заплющує очі, вихитує головою, осміхається. Гуде вітер. Слова пісні:

За тучами за хмарами	За лихими ворогами
Сонечко не сходить,	Мій милий не ходить...

3.

Катря (вносить оберемок дров, підкладає в грубку). Отак і зо мною буває, баришне: почне щось снуватися в голові—снується та й снується, а на який кінець, то й кат його голову знає...

Таня (не слухаючи). А давайте, Катю, одсвяткуймо й ми сьогодні ялинку: хай уже одна свічечка й для нас згорить; а ми будемо ворожити, казки казати, вигадувати всячину.

Катря. А то чого-ж сумувати.

Таня. Ну, то слухайте, Катре: завтра діти гулятимуть у нас ялинку. На ялинку має прийти стара пані, а сьогодні вночі, скажемо, наїхали до пані з города гості. Між тими гостями... Ні, не так... (Думає, розказуючи ходить по класу, або спирається спиною до грубки поруч з Катрею. Гуде вітер, гуркотить щось на горіщі). Жила собі одна дівчина — за мурами, за ґратами, далеко од роду, в самоті. Жила рік, жила два, жила шість років, радощів не зазнала, марнувала вік молодий. Дождали люди вечора, під новий рік, а вона сидить в німих стінах однією душею. На дворі темрява: ніч, хуртовина.

Катря. Так як оце зараз?

Таня (не слухаючи). Коли під вікном заїржав кінь. Одчиняються двері... і увіходить до неї якийсь лицар.

Катря. Краще, Таню, молодий князь.

Таня. Ну, князь. (Махнувши рукою). Е, та чого там боятися! Дуріть так дуріть! Увіходить до неї сам королевич!

Катря. Сердешна баришня! — Королевич! — В синьому жупані, в зірках увесь, в золотій короні, срібна шабелька при боці? Еге, Таню?

Таня. З-під корони мають темні кучері, як ніч, а очі, як криниця безодня. І такий він, що може йому тільки й пари, що в небі ходить, з місяцями

говорить. Глянула на нього дівчина, згоріла, як у вогні. Згоріла та й мовчить, бо була бідна.

Катря. А то ви були, Таню?

Таня. Цить... Глянув він на дівчину та й каже: „Ісходив я усі царства і всі города“... (На горищі щось загуркотіло—обидві на мить змовкають, прислухаються, далі знову повертаються до розмови). Та й каже: ісходив я усі царства. (Спиняється). Ні, не так. Ось кажіть ви, Катю, за королевича, а я за дівчину, добре? (Надіває з обрізків корону).

Катря (чепуриться). Коли-ж я не вмю, не висловлю так. (Осміхається).

Таня. Я буду навчати вас. Кажіть: ісходив усі царства і всі города, та не знайшов я такої, як ти молода!

Катря (боязко, помиляючись). Ісходив я усі землі, й города, ну що такої, як ти молода, то ще й небачив. (Перегода, осміхаючись). Мабуть чи не будеш ти моя, дівчино!

Таня. за віщо ти мене вподобав, коли я сирота, та ще й простого роду? (Тимчасом із паперових обрізків робить корону). Я-ж усім служу, усім гожу, горюю, на хліб заробляю, маленьких братіків своїх до розуму довожу, а собі радощів вже й не сподіваюсь. Іди-ж, шукай у світі собі пишної панни, бо я бідна, безталанна не пара тобі. (Надіває Катрі на голову корону, задивляється).

Катря. А я вже й не знаю, що мені тепер і казати.

Таня. А він і каже (думає): кохання все на світі зможе: воно порівняє і царівну і бідну сироту. Бо

все на світі минає: підуть марно царства й панства, трони й корони, а любов щира останеться на віки.

Катря (сміливіше). Кохання порівняє й царівну, й сироту, й королевича з нашою бідною баришнею. (Захоплюючись). Марне підуть і царства й панства, трони й корони. (Спиняється, з пориванням обнімає Таню). Як ловко, баришне наша золотая!

Таня. Ой, які-ж ми, Катрися, дурні з вами. (Осміхаючись, ховає голову на плечі у Катрі, далі помалу підводить, говорить стиха). Як-же будеш ти мене любити, коли-ж моя врода примарніла? Та де-ж ти був забарився, як я тебе дожидала, як маків цвіт мліла, а прибув тоді, як я тебе вже й не сподівалась, та й красу свою замарнувала. Та коли-б же я була знала, що буде для кого, то я-б своє лице од вітру ховала, я-б свої очі в журбі не сушила, то я-б свою косу у зіллях купала, квітками зрошала та й за мурами, за замками красу свою тобі пришанувала. А він і одказує. (Думає. Стиха, але сильно). Що я-ж тії мури вогнем попалю!

Катря (за нею). Що я-ж тії мури вогнем попалю!

Таня. Що я-ж тії ключи мечем помечу. Що я-ж твої суми громами поб'ю, вітрами пущу!

Катря (жарко обгортає Таню). Та я-ж тебе, бідну дівчину, натружену та нагорйовану винесу з цієї неволі на коні золотому!

Таня (тихше). І знайду я тих малівниць, що красу твою одмалюють, а карівниць, що очі знову накарують... (За дверима щось застукотіло. Таня й Катря відразу кидаються, слухають. Стукає дужче).

Катря. Це може він? (Дивиться на Таню швидко розплющеними очима). Таню, це королевич!!

Таня. Цитьте!.. (Слухають).

Увіходить Зіля в старому сірякові охляп; зодягнутий бідно по буденному. В руках—пакунки.

Зіля (струшує сніг із шапки). Добри-вечір, з святим вечором! Чи не треба вам щедрувальника?

Таня (перемінивши відразу тон). Зіля, приїхали вже? Ну, що, як? Були в управі?

Катря. Тьфу! До людей саме сватів засилають, а до нас нетеча Зілю несе.

Зіля (здоровкаючись із учителькою за руку). Був і в управі, і в бібліотеку заходив, і купив вам калоши, і до Марії Григоровни заїздив, і перекинувся під Мартиновкою і вухо приморозив. (Дає руку Катрі).

Катря. Та ось геть! (Б'є його по руці). Теж пан знайшовся, ще й воно за ручку.

Зіля. Як хоч, мало клопоту.

Таня. Ну, як-же там, що чували?

Зіля (розповідає). Марія Григоровна приїхати не обіщає—завтра поїде на менини до криничанського попа. В земстві довго морочили голову, поки жалування ваше видали, бо спізнився був трохи. (Сміється). Кричать на мене, виганяють—а я не йду. Думаю: кричи не кричи, а гроші все-ж вирву. Почав я їм щедрувати: кажу—в нашої вчительки калош не має, ні в чому з хати вийти. Ще простудиться та захворіє. Бачу, вже хочуть Зільку й по шиї бити, дарма. Всім, кажу, святки, всі гуляють, а наша вчителька хіба гірша за всіх, що оце їй ні в чому, та й ні за що хоч куди в гості поїхати. Жалування треба-ж було їй видати ще перед Різдом, а вона і досі ніяк його

не вирве од вас. А так осторонь сидить председатель: видайте, каже, йому, собачому синові, та нехай іде з перед моїх очей, а то я пошпурю в нього чорнильницею. (Сміється). Зразу видали.

Таня. Славний наш Зіля, щоб я робила без вас!

Зіля. Отаке... (Думає). А ну, придіньте калоши, чи придуться? Думає завтра принести, та чогось стало скучно вдома. Мати спать уклалась, читать— нема чого, дай, думаю, піду, та хоч ялинку побачу.

Таня. То й добре, що оце ви прийшли, а то ми сумували самі тут з Катрею.

Зіля (гріється біля грубки, роздвільється по класу). Як у вас тут химерно... Це ви ворожили тут, чи що?

Таня (сміючись). Ворожили, женихів виглядали.

Катря. Чи ти не бачив там, Зільку, не їхав сюди наш королевич?

Зіля. А як-же: бачив. Там котив по снігу автомобілем, аж куріло. Куди?—питаю. В школу, кричить, за рушниками. Та, мабуть, десь у снігу загруз, що оце його і досі немає.

Таня (пригадавши щось). А з почти нічого не було?

Зіля (швидко хапається за кишеню). О... а я, було, й забув, пакет вам од інспектора! (Достає пакет, передає Тані).

Таня. Ой!.. У мене вже й у грудях похололо. Це знов, мабуть, за ті одчоти гризе голову! Ой, господи, коли вже буде спокій мені од них. (Пішла з класу, швидко на ходу розриваючи пакет).

Зіля. Ну, то якого ви королевича, Катре, сподівалися до себе—французького, чи німецького? (Катря думає щось, мовчить). Чуєш, принцесо?

Катря. Та одчепись із своїм королевичем. Тут нашої баришні шкода. Все нудьгує отут, як у острозі. (Осміхається). Слухай Зіля, ти взяв-би та й пожартував коли з нею. Пригорнув шільненько.

Зіля. А чия ти така розумна?

Катря. Чого там—розумна! Хіба вона не така дівчина, як і всі, а ти-ж таки панок, хоч поганенький, а де-ж ти тут у лихої години видереш кращого, коли тут скрутно так на вас. На нашому ярмарковий такий-би зійшов. Тільки-ж ти, Зіля, хоч і жид, а макуха: ходить-ходить, торочить каз-на що, таке, що воно молодій дівчині ні до чого. Мало не що вечора стіни тут витираєш, а користи з тебе ніякої. Була-б я баришня, я-б давно виперла тебе звідділя, щоб даром і хати не холодив, та жалю не завдавав. Чи ти дурний, Зільку, дівчат не любиш, чи приступити до них не вмієш.

Зіля. Гм... мудра наука приступить: взяв отак за одну руку... (бере Катрю за руку), а другою отак... (Починає жартувати).

Катря (не голосно). Та ось геть! Одчепись, у мене й без тебе є кому обніматися... Чуєш, Зільку! Скажений! Ой, господи, та хоч-би-ж обнімав до ладу! Зільку! Навісний! Геть кажу, бо як стусону, то й покотишся! Зільку! Баришня-ж почують! (На хвилинку перестав пручатися, змовкає, пригортається, далі відріз одпихає). Геть ік лихої години! (Поправляє косу).

Зіля. Ну, що—не вмію? Я цю науку, дівчино, ще малим проходив! Тільки Зілько ще не здурів і він знає, куди приступити можна, а де—треба й совість мати.

Катря. Нічого ти не знаєш, Зільку! (Підходить ближче, інтимно). Ось слухай сюди, що я тобі казатиму.

Зіля (цікаво). А ну, кажи.

Катря. Знаєш, Зільку, колись було баришні дуже сумно самій, то вона й каже: піду оце в крамничку, та хоч на Зілю подивлюся, бо у нього, каже, очі, як криниця безодня.

Зіля (дивиться на неї пильно). Яка криниця? Що ти морочиш мене! (Жартує).

Катря. Та одчепись, кажу! (Підступає ближче). А потім і питає мене: як вам, Катре, здається... (Рипнули двері. Катря й Зіля швидко розступаються. Катря голосно). Так отаке-то, Зільку.

6.

Таня увіходить задумана мрійна, тихо співає:

„За тучами, за хмара-а-амн...“

Зіля. Що-ж там пишуть вам, Тетяно Васильовно?

Таня. Нічого. Дурниця: бланки прислали. (Зітхнувши). Сумно-сумно мені, Зіля, тоскно чогось... Давайте марити про що небудь таке радісне, чудове... (Сідає). Сьогодні вже якийсь вечір такий обмарений. Оце наслухалась щедрівок, то й здається мені, немов у селі стало диво: цвітуть сади золоті — і лист на дереві шовковий, кора золотая. А люди всі ходять у сріблі та золоті. На вечорниці до дівчат ходять з хлопцями королевичі, царевичі, а пишні королівни плачуть, побиваються за гарними парубками... Вам так не здається, Зіля?

Зіля. Ні, не здається... Це не по моєму ділу. (Перемінивши тон). Що я маю вас спитати, Тетяно Васильовно! Недавно вчитав я у „Ниві“, що сонце через мільйон років...

Катря (голосно позіхає). Ух... Задрімала. Ось слухайте, Таню, що я вас буду питати, чи ви не знаєте, чого ото Зіля так близьенько моститься біля вас?

Зіля. Хто, я? Що ти вигадуєш! (Одсовується далі).

Катря. А-то хіба ні?

Таня (сміючись). Зіля чогось боїться мене, як огню.

Катря (бере кочергу, йде до дверей). Вірте йому! Вони всі вміють прикидатись. А знаєте, Таню, що він казав мені сьогодні?

Таня. А ну, що?

Зіля. Що-ж я тобі казав?

Катря. Каже (сміється): ну, що за ловка наша вчителька, так і де її шукати такої!

Таня. То ви такий, Зіля? А я думала, що ви смирененький, що ви дитина.

Зіля. Та щоб я пропав, коли я казав їй таке. Вона меле й сама не знає що.

Таня. А хіба вже я така погана, Зіля?

Зіля. Я в цьому ділі нічого не тямлю.

Катря (глузливо). О?! Чи й не тямиш! А хто оце зараз казав, що цю науку ще в школі проходив? Ви стережіться його, баришне! (Пішла, сміючись).

7.

Таня. А що було-б, Зіля, коли-б я у вас справді закохалась?

Зіля. Коли-б справді? Ну, тоді-б видно було.
(Сміється). Спробуйте.

Таня. Спробувать? (Сміється). Чудак ви, Зіля...
(Зітхнувши). Ні, Зіля, моє вже минулося. Вже мені ні до кохання, ані до женихання. Стара вже я.

Зіля. О, вже й стара! Вже й у старі шийтесь.
Мені аж жаль стає, що ви таке думаете про себе.

Таня (суворо). А вам що до мене, Зіля?

Зіля (спохватившись). Мені — нічого. Я—що-ж...
Я тільки так... а як справді, то мені байдуже. Мені хіба що?

Таня. То таки й байдуже? Ні трішки не жаль?
(Сміється).

Зіля. Як то не жаль! Тільки хоч і жаль, та не так як ви думаете.

Таня. Ну, а як-же я думаю?

Зіля. Я казав, що... ви подумали, ніби... Я не казав, що... (Замоловся. Сміється). Тетяно Васильовно! Я читав оце в „Ниві“, що сонце помалу гасне й гасне...

Таня (сміється). Та й меткий-же ви, Зіля!
(Поважно). Так-то, Зіля — кохання, обрання — все це дурниці; то тільки в романах про них гарно пишуть!

Зіля (охоче згожується). О, там напишуть! Тільки слухай!..

Таня. А мені нічого не треба. Нічого я так не хочу, аби тільки вмерти молодою. Могила травицею та квітками заросте, а дерево схилить низько-низько над нею рясне своє гілля. І буде так затишно, спокійно в сирій земельці...

Зіля. О, там уже спокійно буде. Так уже спокійно, що краще й не треба.

Таня. Вітер із степу прилине, зашумить над нею листом, мов над колискою, люлі співатиме. А ночами десь далеко-далеко тільки довічні зорі будуть виблискувати над нею.. (Замарившись, механічно наспівує):

Привикайте, карі очі,

Самі ночувати...

(Зіля пильно приглядається до неї).

Таня (спохватившись). А правда, Зіля, гарно вмерти молодую?

8.

Катря (вбігає ніби сполохана). Баришне, дід Панас ходить.

Таня й Зіля (схоплюються). Що? Де? Що ти вигадуєш?

Катря. Злякав так, що всилу на ногах стою! Такий волохатий та страшний. Шапка з вовни, борода до пояса, такий у світі, в рукавицях, на ногах валенці.

Зіля. Де-ж він, той Панас?

Катря. Та там-же, в коридорі біля грубки. Почала я перегортати жар, подула на головешку, коли це— торк мене щось за плече, торк.. Озираюся я, та так і охолола вся. А він стоїть біля стіни, та отак (показує) танцює та присідає, танцює та присідає, та отак руки простягає.

Зіля. Та то твоя тінь на стіні танцювала! (Сміється).

Катря. Е, кажи. Як кинулось за мною навздогін, та як зашумить, та як загуде... О, слухайте... (Вої

трое щільно стуляються, слухають). Чуєте? (Гуде вітер, ступонить у трубі. Чути у вітрі уривки мелодії — „За тучами, за хмарами“)...

Таня. То, Катре, вітер гуде. Ось зараз я сама піду туди. (Іде).

Катря. Ой, не йдіть, Таню, а то побачите—вловить! Та ще таке старе та погане.

Зіля. А ну-ну! Докажіть храбрість!

Таня. То й піду! Думаєте: злякаюсь? (Таня пішла. За нею Катря випихає Зілю, сама стоїть на дверях... Чути веселий крик, гомін. Вбігають навад веселі: вперед — Зіля, тримаючись за його руку — Таня).

Зіля (сміючись). Ну й смілива-ж наша вчителька! А ще школярів навчає, що немає домовиків!

Таня. Бач, яке тобі противне хлоп'я? Сам налякав та ще й сміється! Як візьму я вас за оці ваші патли!.. (Бере за чуба).

Зіля. Господин учителька, я більш не буду.

Таня. Ось вам за це! ось! ось! ось!..

Катря. Так його, Таню, краще. (Допомагає). Отак! Отак! (Придивляється до Зілі). Е, та у нього, вражого Зілі, ще й брови на шнурочку!

Зіля (одхиляючись). Одсахнись, маро!

Катря (зразу). Таню, чи знаєте що? Це не Зіля! Зіля не такий був!

Зіля. Я не Зіля? Ну, а хто-ж по твоєму?

Катря. Це той королевич, тільки прикинувся Зілею. І брови такі, і очі такі...

Таня. Та ну-ж бо і я подивлюсь, які там уже брови у того Зілі. (Приглядається).

Катря. Ось придивіться. Звідкіль не глянь: і звідціль і звідціль — королевич та й годі.

Зіля. Гьфу! Бий тебе гори і доли! Як-же я й досі не знав! Ну, коли так, то годі вже тобі, Зільку, по ярмарках їздити та крам продавати, пора тобі землі воювати!

Катря. Ну, становися-ж швидче навколішки перед Танею! Кажі (бере Зілю за ший і пригинає): оддам за тебе всі царства й панства, трони й корони...

Зіля. Ой, бога ради! Бери й царства й панства, тільки пусти, бо там ухо приморожене. (Відразу змовкає). Цс.. (Дивиться кудись у куток, не підводячи голови).

Катря й Таня (сполохано). Що таке?

Зіля (тихо піднявши пучку). Миша! Катре, становись на дверях, а ви, Тетяно Васильовно, ідіть у той куток, там дірка. (Катря й Таня швиденько ідуть на призначені місця. Зіля тихенько заходить кругом ялинки. Якій мент тихо, тільки чути завірюху на дворі: далі всі з веселим галасом кидаються ловить мишу).

Катря (з жалем). Ах, бодай їй нудно — втекла! О, бачте! Це та те, туди та сюди — то відразу й смутки розвіялись. А то сумують. (Виходить. На порозі озирнулась). Бач, яка пара, мені аж заздро!

Таня. Хіба може й не пара! (Жартовливо стає поруч із Зілею).

Катря. Хоч на рушник! (Сміється). Бач який!.. Ну, отож гляди мені тут, щоб баришня не скучали з тобою, а то... (Свариться коцюбою, виходить).

9.

Зіля й Таня мовчки розступаються.

Таня. Ху, аж жарко стало... (Підходить до вікна, стає спиною до класу. Зіля бадьориться, наважується підійти ближче).

Зіля. Що ви там бачите, Тетяно Василівно!

Таня. Так, нічого... (Говорить, не повертаючись).

Зіля. Думаєте щось?

Таня. Думаю.

Зіля. Про що-ж ви думаєте?

Таня (тихо). Догадайтесь! (Зіля сам собі міркує, крутить головою). Так не догадаєтесь?

Зіля (бурчить). Може воно так, а може й ні, хто його знає. Не знаю...

Таня. А все-ж таки, Зіля, сумно, й сумно, й сумно... (Зітхає. Наспіває без слів мотив: „За тучами, за хмарами“). Знаєте, що я бачу, Зілю? Там десь за снігами, за сонними лісами, за темрявами бачу я огні... Море огнів! Море шуму! Море гуку!

Зіля (біля другого вікна). А де-ж воно? (Приглядається). Ага! Бачу, бачу...

Таня. І бачу я велику залу: паркет, квітки, блиск, золото—очі сліпити!

Зіля. І-і! Й дивитись не можна; хоч затуляйся! (Дивиться в муроване вікно, накривши рукою очі).

Таня. Тихо крутяться пари, тихий шум ходить од шовків, вітром ходять хвилі дорогих пахощів, а здалеку—не знати звідки, лине музика: трам-тара-рам-там... Хто-ж то соромливо стоїть у тій залі з червоною квіткою в косі? Чи то-ж не наша Таня, учителька із Заболотнього?

Зіля. А хто-ж то зазирає туди у вікно, щоб хоч глянути на ту вчительку. Чи не купець із Заболотнього, Зіля Гаєвський?

Таня. І бачу я: підходить до неї стрункий, високий. Хто він такий—не знаю. Може, князь, може, граф.

Помітно тільки родовиту пиху, аристократичне виховання.

Зіля. І бачу я: підходить до Зілі з-заду якийсь дядько, як світ. Хто він такий—не знаю: може, дворник, може, городовик,—і жене купця Зілю в три вирви з-під вікна. (Осміхаючись, одходить од вікна. Посвистуючи, уважно оглядає свої чоботи, одягу. Далі сідає на скам'ю. Діловитим тоном). Тетяно Василівно! (Таня, замарившись, мовчить).

Таня (перегодя). Що, Зіля?

Зіля. Я все-ж хочу допитатись у вас, як тоді воно буде, як справді погасне сонце?

Таня (глибоко зітхнувши). Що буде? Щось уже буде тоді. (Іде, наспівуючи. Сідає з другого краю партії). Тоді, Зіля, нічого живого на землі не буде.

Зіля. Ну, як-же так? У ночі-ж сонце не гріє нам, проте ми не вмираємо.

Таня. Сонце, Зіля, завжди гріє нашу землю. Воно дає життя, радість, любов, щастя. Бо, де немає тепла, все марніє і вмирає. (Увіходить Катря, пораяється біля грубки, слухає). Коли сонце згасне, земля кригою візьметься, стане мертва. Віки-вічні буде блукати вона в безмежних просторах, і ніщо на їй ні крикне ніколи, ні стукне, ні зашумить. І оповіє її непроглядна темрява, тільки малісенькі зорі блиматимуть на неї з далекого неба. І буде тихо, і буде темно, і сумно-сумно... (Нудьгуючи. Крізь сльози).

10.

Катря (търгає в грубі. Щось бубонить).

Таня. Що ви там кажете, Катре?

Катря. Та то я з Панасом гомоню. Гуде та й гуде. Жаліється, що йому обридло вже слухати тут про комети та про планети. (Передражнює). Сонце стоїть та й стоїть, а земля крутиться та й крутиться, а спати хочеться. (Зачинивши грубку, підходить до Зілі, одпихає його ближче до Тані, рішуче). А-ну, посунься лиш далі!

Зіля. І чого вона нав'язла сьогодні до мене? (Сміється).

Катря. Бо мені досадно, як ото воно стовбичить отут без діла!

Таня. Годі вже, Катре! Подуріли трохи, й буде... (Смутно).

Катря. Е-е... Бачу, не буде з вас сьогодні людей. (Зітхає, вегає).

Таня. Катре! Ви додому? Скажіть-же батькові, щоб не барився. Та кухні не забудьте замкнути...

Катря (дивиться на ялівку). Треба хоч сьогодні потанцювати біля цього гільця! (Пританцювує. Далі, сміючись, одходить). На добра-ніч вам! Хай-же вам крутиться та спиться, та ще дядько Панас присниться, а мені, може, вдасться й погуляти. (Іде, біля порогу повертається). Що мій королевич як сокіл! Він-же як вітер, закружить мною. (Ніжно). А я-ж, як та хмелинонька, обів'юсь круг нього. Та й зорі в очах потьмаряться! (Пішла).

11.

Таня (смутно). Ось і Катря пішла вже... Усі кудись поспішають, усім радість, свято. Мабуть, Зіля, нас всього тільки двоє таких і єсть на світі, що немає куди йти.

Зіля. Мабуть найкраще, Зілю, зробимо, як підемо додому спати, а то щось наша Тетяна Васильовна зовсім сьогодні розкисла. (Навдає сіряк, підходить до Тані). Добра ніч! (Дає руку).

Таня (не прощаючись). І ви, Зіля, кидаєте мене? Що-ж мені тепер робити? Сяду та й буду рюмсать. (Схиляє голову, в-жарт хникає).

Зіля. Ну, а я буду підтягати за вами: маленька Тетяна Васильовна! Сумно їй самій! Обідили її, покривдили, то її й реви насіли. Ну, годі-ж уже, буде!.. Не плач! Мати куплять... королевича. Медом помажуть.

Таня (підводить голову, смутно осміхається). Сміється з дурної вчительки...

Зіля (думає яку хвилинку, далі, тряхнувши головою). Ех, Зілько, Зілько!..

Таня (злегка кокетуючи). А, що там таке?

Зіля. Дід Панас сердиться. Чуєте, як ото стугонить? Каже: дурень ти, Зільку, дурень! Не догадаєшся, чого ото так занудилася наша вчителька.

Таня. Ну, а нехай-же каже, чого? (Цікаво). Та сідайте, Зіля, ще-ж рано спати.

Зіля (сідаючи). Каже: бо ваша вчителька хоч і збирається вмирати та перед смертю (сміється) ще-б і погуляла й потанцювала, бо ще хочеться їй і пожити, й порадіти.

Таня (сміючись). Бач, який догадливий дідько, а Зілі й у голову таке не зайшло-б!

Зіля! Е, кажуть: люби, боже, правду! (Сміється). Та ще, каже, й полюбитися, може, хоче. Поїхала собі шукати пари на світі: та й у клітці опинилася. Та й немає тут у неї пари, щоб пригорнути її.

Таня (веселіше). Яке-ж ви золото, Зіля. (Соромлячись). Ну, я сяду ближче біля вас. (Присувається).
Давайте, я приколю квітку. (Приколє).

Зіля. Ех! (Крутить головою! Відразу одводить голову, прислухається). Що ти кажеш, дідьку? (Павза). Е... цього ніколи не буде! У віки-вічні.

Таня (цікаво). А що він каже?

Зіля. Та він таке каже, що й слухати не годиться. (Знову прислухається). Що? Та й слухати не хочу! (Одмахується рукою).

Таня (нетерпляче). Противний, Зіля! Чого-ж ви не кажете?

Зіля (до дідька, затуляючи вуха). Годі, годі! А то як почує Тетяна Васильовна, то й із хати прожене. Тут коли-б королевич який оце нагодився, а то що— Зіля! Та голови не мороч.

Таня. Ой, та й хитренький-же той Панасик!.. (Озирається боязно навкруги, подивилась на свічку, що гасне на ялинці. Соромливо-рішуче). Та це-ж ви — мій королевич! (Обнімає. Свічка гасне. Темно. Чути, як гуде хуртовина).

12.

Катря (в темряві). Десь тут був батьків кобеняк... І, господи, яке завіяло на дворі, з ніг валить! Позамітало скрізь, позаносило... (Зразу світить сірник. На мить із темряви видно казкову картину: Зіля в короні, у вірках як той королевич, що малювала Катря. До нього щільно пригорнулася Таня).

Катря (радісно і злякано). Ой, ненечко!... (Сірник гасне. Темно).

З а в і с а.

Ч. 50. ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА Ч. 50.

891.79—2

С. ВАСИЛЬЧЕНКО

НА ПЕРШІ ГУЛІ

Малюнок на 1 дію

Згідно з постановою Вищої Науково-Репертуарної Ради при Відділі Мистецтв Головного управління Н. К. О. У. С. Р. Р. від 15-VIII за № 892 п'єса до вистави дозволяється.

Кооперативне „Р У Х“ Видавництво
Харків—1925

Харків. Урядова Друк.
імени тов. Фрунзе.
Укрголовліт Ч. 16190.
Зам. Ч. 1839 Пр. 10000.

ДІЄВІ ЛЮДИ.

Савка—чоловік літ під 40.

Василина—його жінка.

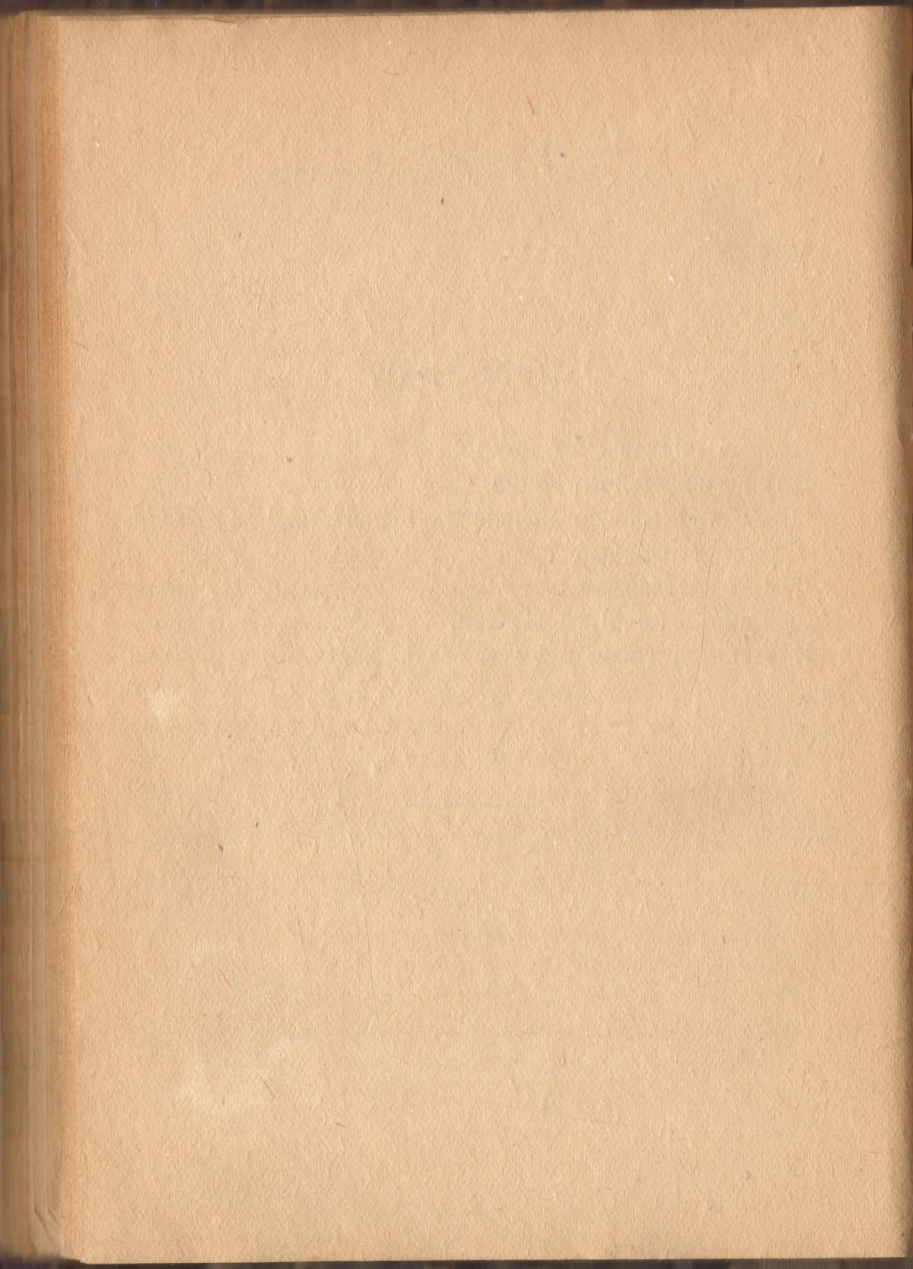
Олена—їх дочка, дівчина на першій порі дівування.

Тиміш—парубок.

Дід—з клепачкою.

За коном хлопці та дівчата.

Иноді чути співи, музики, вигуки, сміх.

I.

Сільська, чепуренька хата. Вікно, призьба, двері. Збоку садок. На призьбі сидять Василина й Олена.

Олена (лукаво.) Мамо, мамо?

Василина. Чого, дочко?

Олена. Скільки буде, оце, мені років?

Василина. Скільки років? (Думає). В петрівку оце мабуть вісімнадцять піде—ось скільки тобі років! О цій порі я вже дівувала, а ти досі мабуть думаєш, що ти маленька?

Олена. Чому-ж ви мені нічого не кажете, мамо?

Василина. Що-ж тобі казати?

Олена. То я велика вже, мамо?

Василина. Сама про це мушиш знати. (Павза).

Олена (соромливо). Мамо, мамо, я хочу вам щось казати.

Василина. То й кажи.

Олена. Може вже мені й на вулицю ходити можна?

Василина (сміється). Бач, куди вона хилить, а я собі й байдуже,—хай-же тобі, дочко, про це ще й не сниться!

Олена. Чого, мамо?

Василина. Батько не пустить—того.

Олена. А тато про це й знати не будуть. (Тулиться до матері. Гаряче). Мамонько, голубонько, пустіть. Он Маруся і Одарка ходять уже, а я-ж однолітка з ними. Уже й парубки сміяться з мене починають. Кажуть, що мене і досі кашою годують молошною. Мамо, пустіть!...

Василина (нерішуче). Ну та нехай-же побачимо.

Олена. Сьогодні пустіть!

Василина. Та й чого це тобі так приспіло?

Олена. Бо вже мені переказували і вчора і сьогодні, щоб виходила. Одарка казала, що зайде по мене. Кажіть мамо, можна? (Зазирає пильно в очі, далі радісно). Пустили, пустили!

Василина. Ще побачимо, що батько скаже.

Олена. Ні, ні, годі вже—татові про це байдуже, аби ви пустили. (Віддихає з полегкістю). Ох!... пустили... (Після павзи, жартовливо). Мамо, мамо, навчіть мене чарувати!

Василина (здивовано). Як ти сказала? Чи ти в своїй льолі, дівко! Що це в тебе мати чарівниця яка, чи відьма?... Дивись, що вигадала вражого виводу дитина!

Олена. Та ви-ж таки може од старих людей щонебудь чули.

Василина. Старі люди, дочко, багато дечого накажуть та хіба всьому тому і віри йняти? А я так думаю—коли в тебе ні вроди ні вдачі, то й чари не допоможуть. Я тобі краще нараю: коли помітиш, що парубок оком на тебе накидає, не липни до його зразу. Не роби так, як буває інші, що тільки парубок моргне їй, вона вже й лапки покладе. Покине

сучий син. Походить трохи, та й покине. Та ще часом і насміється. Ти роби так, дочко: коли побачиш, що він до тебе ближче, ти од його дальше. Раз подивися привітненько, а двічі нелюбо, коли вийди до його, а коли й ні. Поводи його так довгенько, а як добре вивіриш, що він тебе не дурачить, отоді кажи йому правду. Отак треба з ними. (Павза). Ну, а тепер признавайся по правді: принадила вже собі якого чорнявого? Чи може тобі більше до вподоби білявий?

Олена (соромливо). Мм... бач які ви...

Василина. Аж правда—білявий більше до мислі? Бач, і не ворожка, а вгадала. Тільки скажи йому, щоб так більше не робив!

Олена (стурбовано). Як, мамо?

Василина. Ось батько іде, нехай розкаже як.

II.

Із-за хати виходить Савка в кожусі на опашку.

Савка. Олено, загнала, корову?

Олена (швидко). Загнала, татю.

Савка. Гляди! (Позіхає й потягається). Ех!... Ти, Василю, завтра не буди мене рано. В церков, хай бог простить, не піду. Хоч раз на тиждень висплюся до ладу.

Василина. Савко!

Савка (позіхаючи). Чого?

Василина. Та не дери рота, іди сядь сюди!

Савка. А як-же! Тут ось очей не роздеру ніяк, які вже там у ката сиденьки. (Люто позіхає).

Василина. Та хіба-ж уже і якої часинки не здолаєш посидіти? Та виспишся ще. (Сміється). А, леле!

Савка. От ти віри не ймеш, а я тобі правду кажу: оце упав-би на колочки, та зразу й заснув-би!

Гол ос за коном: Олено, Олено! Вийди мершій, щось скажу-скажу-у!

Олена швидко зіскакує з місця, щось швидко шепоче матері на вухо...

Василина (голосно). Спитайся в батька!

Савка. А що там таке?

Василина (сміється). Та я вже не знаю, як і казати. Нашій дівці бач притьмом забажалося на колодку, так оце ждемо, щоб ти, старий, поблагословив дочку на дівування.

Савка (здивований). На колодку? Ось, як піду я в хату, та візьму батіг довгий, то так поблагословлю, що зразу де та й охота дінеться. Дурний якийсь вигадав ті гулі проти ночі! Спати! (Зразу щось пригадавши). О, бач, я був і забувся уже: тут ось така трапилась морока, що не знаю вже, яку й раду дамо їй!

Василина. Яка морока?

Савка (сідає). Одколи живемо ми на цьому подвір'ї, не було ще помітно, щоб тут водилося що-небудь, а тепер чи не доведеться посвячувати і двір і хату.

Василина (приглядається здивованою). От нехай бог милує, хіба що?

Савка. Невідома його знає, що воно таке завелось в нас. Оце іду спати, то вже й боюся: вчора давило щось уночі.

Василина. Чи ти бачив таке! Як саме?

Савка. А ось як: цеї ночі душно мені стало в хаті, я встав, пішов у двір. Ляжу, думаю, на возі, там не так парко.

Василина. Ну, ну! Я чула, як ти виходив.

Савка. До воза,—а на возі, бачу, лежить уже наша Оленка. Чого це ти тут умостилась? Кажу їй: іди краще в хату. Одіслав її в хату, а сам ліг на її місце. Задрімав. Аж чую, шамонить щось до воза; підійшло, давай кожуха розкривати. Розкрило кожуха, далі починає лапою шарудіти по виду, поводило по лобі, по губах, по бороді, налпало вуса та як не чкурне од воза, тільки бур'ян зашумів.

Василина (здивовано). Людина чи тварина яка?

Савка. Скидається ніби на людину.

Василина. Та що-ж воно за потороча? Це чисте диво!

Савка. Та то ще не диво, а ось що диво: чорнобрива, вража потороча, ще й на козирку квітка! Тимоша, Бондаренковою парубка, знаєш? Капля в каплю до його схожий. (Василина сміється, Олена схоплюється, як вітер, тікає. Савка ловить її за руку).

Савка. Зажди трохи, дочко! Слухай, Олено, щоб мені отого ка-зна-чого і в заводі не було! Чуєш? А то будеш ночувати в мене в коморі під замком. І сорому тобі немає! Тільки почала з печи злазити, вже парубків принажуєш?

Олена (пручається в руках у батька, затуляється рукою). Одчепіться од мене з своїми парубками: вони мені потрібні дуже... Пустіть!

Савка. Отож зараз мені іди в хату, та лягай спати. Так воно буде краще.

Олена (ідучи в хату). Завтра з хати увесь день нікуди не піду, ні їсти, ні пити не буду. (Пішла).

Савка. Хай нам од того погіршає.

III.

Василина. А я так гадаю: стала на порі—хай дівує, хай своє одгулює. Тільки-ж того й свята заживеш, тільки й розкошів зазнаєш, що в тому дівуванні.

Савка. Коли-ж вона у нас іще зовсім дитина: ти поглянь на неї: рученята, як цівки, сама, як скрипка, а почне ще на вулицю ходити, то й зовсім знидіє. Почнеться оте вечірне стояннячко, та північне обніманячко, а світовеє прощаннячко, то й зовсім задурить воно собі голову.

Василина. Дівчина, як тее пиво, почало шумувати,—не борони: швидче вишумує.

Савка. Успіє ще! Й нашумується, й награється... А ти краще тепер наглядай за нею, щоб із того запалу воно біди собі не набігало.

Василина. Пусте!...

Савка. Воно-ж ходить тепер, як шалене, себе не відчуває.

Василина. Вона у нас сумирна.

Савка. Кажуть—тиха вода греблі рве.

Василина. Ти ка-зна, що говориш!

Савка. Ото-ж дивися: що трапиться, обох із дому вижену, і дочку, і матір.

(Чути з вулиці вигуки і співи).

IV.

Виходить дід Северин, тихо настукуючи в клепачку. Побачивши Савку й Василину, починає голосно гомоніти через вулицю.

Дід Северин. Наробиться, на сонці напечеться, насилу ноги до-дому приволоче; тільки-ж вулиця за-

гомонить, то де тая в його й сила візьметься: так немов і не ходило й не робило! (Слухає). Бач, бач, якої затинають? Всі разом і хлопці й дівчата! А припізніє, то й піде ще паруваннячко. Постановляться проти місяця, посплітаються руками, та й манячать, як примари, як стовбури на пожарині. І хоч-би що небудь там говорили, мовчать та на небо торопіють. Мов по зорях читають. Отак до самісінького ранку.

Василина (голосно). Свое минулося то й забулося. Може те-ж колись по зорях читали. Чи так, діду Северине?

Дід Северин (шідбадьорується). Хе! Чому ні? Парубкував і я колись; і гуляли і витівали.

Савка. Наше минулося.

Дід Северин. Було... Тепер минулося, уже немає. Одшуміло, одгриміло та й затихло. Тепер уже тільки-тільки мріється, як отой сон минуший. (Пішов, клепаючи і гомовячи). Пішли наші літа, як вітри круг світа... А гуляти—чому не гуляв! Еге! Чи гуляв іще хто другий так, як цей дід Северин... (Зникає).

V.

Василина. І як-же ті літа швидко минають. Іще мені самій тее дівування перед очима: не згляділась, як і дочка виросла.

Савка. Шкода вже нам молодіти, старенька моя!.. (Жартюм обгортає жінку).

Василина (сміється). Ось геть! Дивись, що вигидав, старе луб'я. (Пригортається до його).

Савка. Тепер луб'я, а колись було й голуб'я. Пам'ятаєш оту калину, що на леваді?

Василина (трохи соромлячись). Та вже-ж...

Савка. Не забула, що тоді казала мені?

Василина. Дурна була.

Савка (встає). Ото-ж бо то й є!...

Василина. Та сиди, тобі кажу! Що тобі станеться, як трохи не доспиш.

Савка. Сиди не сиди, одначе того, що минуло, не вернути. Ні-і, не так воно поминуло. (Зітхає). Дядько Матвій співає, як тільки вип'є чарку. (Наспівує стиха).:

Ой, ви слуги молодії
Беріть коні воронії
Доганяйте, повертайте
Літа молодії...

(Далі додає словами).

Каже: Ой, догнали літа мої
На кленовому мості...
Ой, верніться, літа мої,
Та хоч до мене в гості...

Не вернемось,—кажуть,—не вернемось... забули й до кого... Отак-то моя мила!

Василина (встає, зітхаючи). Ой, ти, старий, та бородатий!...

(Недалеко од двору чути парубоцький кашель: „А-хи“).

Савка. Чуєш? Ось хто цієї ночі спати не буде. Де-ж то він тут принаду почув?

Василина (швидко). Стій, часом чи не до нашої? А ну сховаймося. (Ховаються в сіни, прислухаються).

VI.

До воріт виходить Тиміш з квіткою на козирку, капляє.

Савка виходить із сіней, непомітно підходить до воріт.

Савка. Чи не застудився оце ти, Тимоше, що кашляєш раз-по-раз?

Тиміш (придивляється). Либонь—дядько Савка. Добровечір, дядюшко! З святим вечором!

Савка. Дякую-дякую. Кажу: чи не занедужав оце ти, Тимоше, що так гірко кашляєш?

Тиміш. Та мабуть таки трохи застудився. Копав я сьогодні рівчак на городі, та, угрівшись, випив кухоль води холодної, то оце мабуть од того і кашель напав. (Стиха покашлює).

Савка. Ну, то й чого-б ото я, кашляючи, з дому виходив.

Тиміш (підходить ближче). Це я, бачте, навідався був на вулицю, — коли-ж там парубки таке витівають... Музики, співи проти неділі заводять. А я собі парубок смирний... думаю: вернуся я краще до-дому, висплюся добре, а завтра до церкви піду.

Савка. Ну, а ти-ж, Тимоше, не забув хоч стежки до церкви?

Тиміш. Е, ні, — цього не кажіть! Я змалку любив ходити до церкви.

Савка. Горобців у дзвіниці драти?

Тиміш. То тільки раз і було так, хлопці підмовили, а я сам плохий. Та хіба-ж ви мене не знаєте? (Достає тютюн). Може, дядьку, покуримо, ось у мене свіженький тютюнець.

Савка. Сховай, козаче, свій тютюнець, бо не буде діла.

Тиміш. Як саме?

Савка. А так: дочку в хату загнав, а воза в клуню закотив.

Тиміш. Якого воза? Що це ви кажете?

Савка. А як лягаю спати, то ще й дрюка кладу коло себе.

Тиміш. Про що це ви?

Савка. Про те-ж таки, що й ти знаєш.

Тиміш. Щось ви говорите таке, чого я ніяк не врозумію. Мабуть, краще я піду собі. Добраніч!

Савка (сміється). Іди, здоровий!

Тиміш (одійшовши далі, ніби сам до себе). Бач, які порядки вже заводяться! Роби цілий тиждень, як віл, а прийде свято, то ще тобі й гуляти не вільно. Ні, так воно не буде!

Савка. Ну, вже-ж так, як і ти думаєш, мабуть не буде.

Тиміш (уперто). Побачимо.

Тиміш пішов. Савка зачинає ворота, далі позіхає і йде в сіни. Зачинає двері. Чути, як гуркотить засов.

VII.

Чути з різних кутків співи по селу. Іноді виривається молодий гомін, парубочі гуки. В гомін уплітається клепачка. В хаті тихо прочиняється вікно, з його визирає Олена, схиляє голову на руку.

Олена (говорить до матері, що десь у хаті). Чого вам, мамо? Ну й що-ж я робити маю, коли мене й сон не бере. (Крізь плач). Ой, мамо моя, матусенько, коли-б-же ви знали, як то тяжко той вечір сподіваний утеряти. Та коли-б ще ви знали, який-же то вечір! Сьогодні обіщався надійти з Брусової на вулицю Олекса з скрип-

кою, а Поливчаного Павлик із бубоном. Наталя казала, що одягнеться за циганку та ворожити всім буде. Всі подружечки будуть гуляти, будуть співати, а ти, Олено, коло вікна сиди, та рукавцями тільки сльози витирай. Жмійка того віку дівочого, та й того не дають прожити вільно. Чи я-ж у вас неслухняна, а чи я лінива? Чи я у вас наймичка? Чи я у вас у черниці наречена? Чи може десь долі я у вас не маю... (Чути музики: Олена раптово кидається, радісно). Ой, мамцю, музики! (Приграв губами, робить плечима рухи, ніби танцює). Ой, мамо рідненька, ой пустіть-же мене, та ще й швидче, бо як не пустите, то серце моє розірветься на дві половини! Ой-ой-ой!... (Схиляє голову. Павза. Переговорює матір.) Дурна! Завжди я у вас дурна! Ні, бачу не шкода вам своєї дитини! Колись може і згадати буде нічим своє життя у батька. І не сходила гарно і не згуляла вільно, тільки наробилась та нагорювалася... Ех, та що й казати. (Тихо присівує тієї пісні, що десь на вулиці співають:...

Чорноморець, матінко, чорноморець...

(Гірко). Мала ще ти, кажуть!.. За плугом ходити—не мала, а на вулицю погуляти—мала... Бач, яка правда на світі. (Зітхає). Ну, дарма... Мабуть уже мені така судилася доля, щоб мій вік молодий проминув марно. Одягнуся в чорне,—піду в черниці запишуся. Або простужуся, та й кашляти буду. (Крізь сльози). Буду кашляти та марніти, з далі умру... (Співає соловей, Олена прислухається, далі радісно). Мамо, мамо! В Матвієвому саду соловейко співає. (Павза). Сплять уже... (Схиляється на руку, слухає соловейка, передражнює його).

VIII.

До вікна, крадучись, підходить Тиміш. Побачивши його Олена полохається, далі махає йому руками, щоб не підходив. Тиміш манить її рукою, киває в той бік головою, звідки чути сніви. Олена крутить головою, що не можна.

Тиміш (тихо). Ходім.

Олена (те-ж тихо). Не можна.

Тиміш. Чому?

Олена (вигинається з вікна, тихо, але виразно).
Не пускають...

Тиміш. Хлопці й дівчата казали, щоб я без тебе й на вулицю не вертався! Я і вчора приходив по тебе.

Олена (зітхає). Не можна.

Тиміш. Ну, то і я не піду без тебе. (Підходить ближче, бере її за руку, далі за другу).

Олена. Ой, не тисни дуже! — Це, мабуть, ти скучав за мною?

Тиміш. А то хіба — ні? Третій вечір, як бачив.

Олена. А дуже скучив?

Тиміш. Як скучив! (Через її плече зазирає в хату).
У вас сплять уже?

Олена. Сплять.

Тиміш. Ось як. (Цілує її).

Олена. Ой лишечко! Тимоше, це вже ти й цілуєш мене?

Тиміш. А хіба не можна?

Олена. Бач, який ти...

(В хаті мов що тріснуло, — зводить лемент Василина).

IX.

Василина. А, трясця-ж вашій мамі з такою роботою...

О л е н а (сполохано одпихає Тимоша). Мати! Мати проснулися, тікай швидче!... (Тиміш ховається за стіну, не випускаючи її руки з своїх).

О л е н а (голосно до матері). Хто-ж тут такий? Нікого немає. (Павза). О, таке й вигадайте: „цілувалися“... то може вітер... то лист... то, мамо, вітер листом має! (Павза). Ну, самі дивіться. (Дає ознаку Тимошеві, щоб ховався. Тиміш трохи одсувається од вікна, тулиться до стіни. Олена ховається в хаті, на її місці з вікна вихилилась Василина).

В а с и л и н а. А де це тут той вітер, що дівчині не дає спати? (Побачивши Тимоша). О, а це-ж що за почвара сидить під хатою?

Т и м і ш. Я собі — проходила людина: сів трохи спочити.

В а с и л и н а. А не пішов-би ти, проходила людина-парубче з-під вікна під три вітри? Бо як візьму рогач, та займу з під хати, то й куди тікати не втрапиш!... Чого тобі треба тут? Що ти забув у нас? Немає тобі иншого місця сісти?

Т и м і ш. Це, бачте, так ваша хата, тіточко, мені вподобалась: іду собі, дивлюся: хатиночка, як лялечка біленька, веселенька, думаю собі — а дай я посижу трохи коло цієї хорошої хати.

В а с и л и н а (здержуючи осмішку). Бач—якалисичка. Іди-ж ото і не базікай мені отут! Не вспів слова сказати дівчині, та вже й із цілуванням липне! Що це вона обцілована в мене, чи як? Не годиться, батьків си-ну, так робити. Де це так добрих батьків діти гуляють?

Т и м і ш. Тіточко, що-бо ви кажете! Та я й слухати соромлюся, як ото хто про цілування говорить!

Тож од бога—гріх, од людей сором! Хіба-ж я цього не знаю! Та коли я що, або що...

Василина (не втерпівши, сміється). І де воно зародиться отаке?

Тиміш (улесливо). Тіточко, пустіть!

Василина (набирає суворого вигляду). Кого? Куди?

Тиміш. Може ви гадаєте, що в нас на вулиці яка пустиня. У нас, тітко, немає того, як буває в інших; щоб пустоши заводили, або плескали не-потрібне. Поспіваємо трохи, потанцюємо, та й спати ідемо. (Швидко). У нас, тіточко, вже й скрипочка є!

Василина (зацікавлена). Ну? Вже десь і на скрипку розжилися?

Тиміш. Там скрипочка, тітко, скрипочка! Як душа! Як заграє дрібнісінько та тонісінько, то всього тебе і підіймає, так і тягне до танку!

Василина (мінючи голос). Слухай, Тимоше, я чула, що ти до танців майстер?

Тиміш. І до роботи!

Василина. Про роботу я вже не питаю! То оце я й кажу... (Несподівано, жартовливо). Чи не затанцював-би ти мені якої? Люблю, як хто хороше танцює!

Тиміш (швидко). Добре,—а тоді пустите?

Василина. О, ти вже зараз і договоряться. Треба-ж спершу побачити, може-ж і не варт буде!

Тиміш. То як-же його без музиків?

Василина. Та кат його бери хоч і без музиків! Тиміш приграє на губах і танцює, Василина дивиться, милується.

Тиміш (скінчивши танок). Ху!... (втирає піт). Ну, тепер пустите?

Василина (подумавши). Ні, не пушу! Приходь завтра, хай іще Савка побачить... (Регоче).

Тиміш. Тьотю, ви-ж обіщались?

Василина. Що? Та й до віку цього не буде, щоб я сама дочку гулять до парубка посилала! Що це ти, схаменися! А ще й розумний—кажуть!

Тиміш. Пустіть, тьотю, а то не піду звідціль!

Василина. Хоч до самісінького ранку сиди, не пушу.

Тиміш (загрозово). Ой дивіться, тьотю! Краще пустіть без клопоту!

Василина (позіхає). Нема! Нема в мене дочок для тебе! Іди й голови моєї не мороч. (Зачиняє вікно).

X.

Тиміш сідає на призвібі, стиха насвистує, щось думає. Далі рішуче встає, підходить до вікна, з осторогою прочиняє його.

Тиміш. Ви ще, тітко, не заснули? Оце-ж і мені чогось не спиться. (Позіхає). Хочете, я скажу вам казку. Ось слухайте: був собі чоловік та жінка і була в їх дочка. Ось виросла тая дочка, треба вже їй гуляти, а її не пускають... Одного вечора дочка й каже матері: пустіть мене мамо, на колодку, бо вже мене дівувати кличуть. А мати й каже: не пушу я тебе гуляти, іди краще до хати та лягай спати. Так. Полягали вони спати... (Таємничим голосом). І що-б-же ви думали собі, тіточко,—не докажу вже, як воно саме сталося, тільки до самого божого світанку ніхто в їх і очей не зводив... (З вікна швидко висовується рука з деркачем. Тиміш ухляється). Це вам, тітко, мухи спати не дають? І що це за диво, що вам не спиться, та й не спиться! Чи не з очей це

вам сталося? Ось давайте, я вам пошепчу, бо я трохи перейняв од баби Мар'яни. (Схилившись над вікном, починає одшпигувати). Кури-кури рябенькі, у вас голови маленькі, а в роженої й хрищеної раби божої Васи-лини голова велика. Скрикніть ви сон із усіх сторін на рожену й хрищену...

Спинається, прислухаючись до перегуків, що долітають із вулиці; одходить од вікна, слухає зацікавлений. Перегуки починаються десь далеко з вулиці, наближаючись до Савчиної хати. Спершу нерозбірні, далі ясніші.

Здалеку. Передай... кана-ат...через двацять ха-ат!..

Ближче. На чию?

Здалеку. На Савчину, на Щербинину!..

Ближче. А про що саме?

Здалеку. Нехай дівчини на печі не ховає, та до нас на вулицю пускає!..

(Далі починає в свою чергу ближчий голос):

— Передай канат через двацять хат...

Тиміш. На чию?

— На Савчину, на Щербинину!

Тиміш. Про що саме?

— Нехай дівки на печі не ховає, швидче на вулицю пускає!..

Тиміш. Передаю!.. (Швидко підходить до вікна, починає голосувати). Тітко, чуєте, тітко-о! Ось слухайте, яка на вас іде слава! Тітко, го-ов!..

XI.

Виходить із-за хати Савка, заспаний, за спину ховає батіг.

Тиміш (швидко одходить од вікна). О, вже й дядько Савка встали! Завтра-ж неділя, чого це ви так рано схопилися?

Савка (протираючи очі). Ну, кажи, чого тобі треба тут?

Тиміш. Нудно, дядюшка, самому отут сидіти, то я собі й гомоню, щоб не задрімати.

Савка. І довго оце ти будеш тут сидіти?

Тиміш. Оце ви вийшли, спасибі вам, то я ще побуду.

Савка. І довго?

Тиміш. Дасьте сірника, то й до ранку просижу.

Савка (раптово кидається на нього з батогом). А оцього ти не покуштуєш іще?

Тиміш (метко одхиляється). Е ні,—це ви дурно турбуєтесь! (Сміється).

Савка (осміхнувшись). Меткий, вражий хлопець! (Міняючи голос). Іди, Тимоше, сюди, я маю тебе щось питати?

Тиміш. Кажіть, я й звідціля почую.

Савка. Батько ходив до економії?

Тиміш. Ходили.

Савка. І що-ж—узяв?

Тиміш. Три десятини.

Савка (підступаючи ближче). По тринадцять?

Тиміш. По одинацять.

Савка (наближаючись знову). Бач, я-ж казав, що не має чого хапатися.

Тиміш (одступає назад, сміється). Ой і хитрі-ж ви, дядьку,—тільки не на того напали: я й думку вашу знаю! (Іде з двору).

Савка. Зажди, я ще скажу тобі щось!

Тиміш. Хай уже краще другим разом.

Савка. Ну, іди-ж ото, вражий сину, та й не оглядайся!

Тиміш. Не журіться, я далеко не зайду.

Савка. Слухай, Тимоше, кажу тобі без жартів, дай нам спокій! Та того, що ти загадав, не буде. Правду кажу! — А то щоб ми ще й не посварилися з тобою!

Тиміш. Буде чи не буде—побачимо далі. (Пішов).

ХІІ.

Савка (довго й люто позіхає, крутячи незадоволено головою). Ху! І де ти в лихої години взявся басурменський парубче!.. Так-же був заснув... (Новий наступ позіхот, ще лютіщих). Сказився-б ти йому, вражий сину. (Чути парубочі вигуки; Савка прислухається). Та й ні втоми їм, ні угаву немає! (Зіває, як не перерветься). Тьху! (Пішов).

З гамору десь виривається на селі пісня-дуєт.

Ой у полі вітер віє,
А жито половіє,
Що парень дівчину вірнесенько
любить,
А зайнять не насміє...

Щебечуть солов'ї.

ХІІІ.

Виходить Тиміш із опудалом. Становить його проти вікна, чіпляє до його палір і починає на два голоси розмову.

Тиміш. Добривечір!

— Здорові.

— А чи тут живе Савка Щербина!

— Тут, а на що він вам?

— Коло млина у нашому Брусові була оце рада — парубків та дівчат громада. Розмовляли, дивувалися, що всі дівчата на вулиці, а Щербининої Олени немає. Писарів скликали, на папері писали, до Савки Щербини пересилали: дядюшко Савко, ще й ви тітко Василю, дівчини Олени не баріть, не гайте, на піч не ховайте, до нас швидче на вулицю пускайте, бо як не будете дівчини на вулицю пускати...

XIV.

У вікні з'являється Олена.

Олена (швидко. Махає рукою, щоб тікав). Тимоше, Тимоше!

Тиміш. Чого, Олено?

Олена. Тікай швидче... (Побачивши опудало). Ой, лишечко, яке страшне!... (Знову першим голосом). Тимоше, Тимоше, ховайся швидче, бо мати вхопили рогач та побігли в комору будити батька! Швидче!..

Тиміш. Куди-ж мені ховатися?

Олена (махає рукою). Швидче, швидче! Бо йдуть уже! (Сама ховається в хаті. Тиміш озирається навкруги, далі лізе у вікно, в хату).

Олена (в хаті). Куди це ти?! Ох, мені... А лишенько.

(В хаті чути сміх, далі затихає).

XV.

Із-за обох боків хати викрадаються Савка й Василю. Савка з батоном, Василю з рогачем. Зразу кидаються до опудала, далі мовчки спиняються перед ним.

Василю. Що воно за мара!..

(Обоє розглядають опудало).

Савка. Чи в шинелі, чи в сюртуці...

Василина. І бриль на голові.

Савка. Ще й бриль цілісінький.

Василина. Чи не з панського саду це він його пририпив.. (Критично оглядає опудало). Який?... (Сміється й штовхає його рогачем). А ну, дядьку, повернися.

Тиміш (із хати). Там отой чолов'яга бумагу приніс до вас...

Савка (б'є об поли руками). Чи ти бачила отаке? Вже і в хату зашився!

Василина. Оце так! (Віжить у хату).

Савка (швидко). Зажди, Васирино, не так: стережи його коло вікна, а я побіжу в хату!... (Побігу хату, у вікні з'являється Тиміш, Василина заміряється рогачем; Тиміш ховається. Стукає другим вікном, що за рогом хати. Василина біжить туди. Тиміш знову з'являється в першому вікні, вискакує з хати, тікає.)

Василина. Ох, ти-ж сибірний!...

XVI.

Савка (вибігає з хати). Що, втік?

Василина (здивовано). Як він утік—я й сама не знаю!..

Савка (сердито). А де-ж твої були очі на той час?

Тиміш (схилившись на тин, спокійно). Та не сваріться, я тут—осьдечки!

Савка (люто). Тимоше! Іди геть, бо погано буде!

Тиміш. Та що вже буде, те і буде, а я ще ось думаю музики сюди гукнути.

Василина (сміється). Що ти вдієш із таким сибірним парубком!

Савка (до Васи́лини). А ти й рада! Їй смішки! Коли-б уз'яв оце не дочку, а тебе міряти батоґом!...

Василина. Тю, на тебе,—за що?

Савка. Оце моє діло за дочкою дивитися? Сама ти ради їй не даси? Ти-ж якась мати...

Василина. А ти—батько.

Савка. Та нехай вашому чорт батькові—про мене—хоч і обое біжіть на вулицю: і мати, і дочка! Я наробився! Я натрудився за день—дайте мені хоч раз у тиждень доспати!

ХІІ

Олена (виходить на поріг, плаче). Тату! Мамо! Ідіть у хату! Чого ви завелися на дворі? На що ви людей туманите серед ночі!

Савка. А ти не цвіринчі там, вилупок! Розумна яка вишукалася! Ти вже велика? Ти вже дівувати хочеш? Ти вже розумніша за батька? Ну, то й іди під три чорти з моєї хати! Іди собі хоч під шум! Хоч у прірву!

Тиміш. Отак-би й зразу!

Василина (до Олени). Ну, то чогож дожидаєш—іди коли батько велить.

Олена (плачучи). Куди я піду—я не хочу!

Тиміш (побожно). Бачте, які тепер слухняні діти!

Олена. Сьогодні піди, а завтра що буде!

Василина. Іди, дурна, поки не бита!

Тиміш. Та чого ви панькаєтесь із нею—ломигою її.

Василина (рішуче кидається до Тимоша з роґачем). Ой, ти-ж мені, пройдисвіте, доп'ік уже до живих печінок!...

Савка. Василю, зажди... Куди ти?..

Олена. Мамо!..

XVIII

Дід Кирпіль (виходить із клепачкою). Що тут таке? Що тут за шум?

Василина. Діду Северине, придержте мені оцього голінного!

Дід Кирпіль. Ага! Це той пробий-голова Тиміш. Я його знаю! Я його давно знаю! (Розставляє руки, переймає Тимоша. Зчиняється гамір).

Василина (захоплена ганяється з рогачем за Тимошем). Та ти-ж таки не втечеш од мене! Ні, не втечеш!

Тиміш (ухиляється до неї і од діда, співає разом із тим пританцьовувати і приспівувати).

Гоп, Сидір, з невісткою,
Як опече кописткою...

Олена (плачучи). Ма-амо! Ма-амо, що бо ви робите! Сорому вам немає! Счинили отаке серед ночі! Це-ж завтра й на вулицю не виходь. Острамите на все село, ославите! Ма-амо!

Савка (вертиться на всі боки). Василю! Ось покажи кажу, Вас... (до Тимоша). Тимоше! Слухай сюди. (До діда). Діду Северине—ідіть зараз гукніть... (До Олени). Та чого хоч ти скиглиш тут? Чи тобі заціпить сьогодні! (До Василини). Та ти чуєш, чи ні? Тим... Олено... Чи то пак: тьху! Василю!

(Гамір збільшується. До гомону приєднується соловей).

Савка (голосно). Годі! Та годі, кажу! (Кричить із протягом.) Тьху на вашого батька!... (Кидая батогом об

землю. Гамір змовкає. Всі спиняються. Це вже таке на- стало, що затуляй вуха й тікай із своєї хати без вісти. (Звизує безпорадно плечима). Іншого нічого не придумаєш!... (Раптово хапає із землі батіг швидко іде до Олени). Кажі мені, ти чого ще дожидаєшся? Чи ти може хочеш, щоб я уклонився тобі та став тебе прохати «іди, моя доню на гуляннячко?» Ти цього сподіваєшся? Кажі—цього?. (Раптово хльоскає її батогом) А цього не хочеш? Не хочеш? Не хочеш?

Тиміш. Дядьку, чуєте, дядьку! Ви хльоскайте, та не дуже!

Василина (тимчасом підкралась непомітно до Тимоша, міряє його рогачем по плечах). Ось тобі! Ось тобі, шибенику! (Регоче). Я-ж таки докажу тобі!...

Тиміш и Олена тікають. За одним женеться Василина, за другою Савка.

Дід Кирпіль. Ну й діти тепер понаставали! Ну й діти!...

Десь обізвалась голосно, переможно... вулиця з висвистом та з вигуками:

Ой що-ж то за шум учинився,
Що комар та на мусі оженився!..

Завіса.

ПОВНЕ ВИДАННЯ ТВОРІВ
ІВАНА ФРАНКА

ВИЙШОВ З ДРУКУ

ТОМ ПЕРШИЙ

Вугляр.—Лесишина челядь.—Два приятелі.—Циганс.—Добрий заробок.—Муляр.—Сам собі винен.—Слимак.—Історія моєї січкарні.—Домашній промисл.—Довбанюк.—Ліси і пасовиська.—Додатки.—Уваги.—75 к.

ТОМ ДРУГИЙ

Маніпулянтка.—Між добрими людьми.—Чи вдуріла?—Яндруси.—Поки рушить поїзд.—Без праці.—Додатки.—Уваги.—1 крб. 10 к.

ТОМ ТРЕТІЙ

Малий Мирон.—Грицева шкільна наука.—Оловець.—Schön schreiben.—Отець гуморист.—Гірчичне зерно.—Під оборогом.—Мавка.—Мій злочин.—Микитичів дуб.—У столярні.—У кузні.—Поединок.—Додатки.—Уваги.—1 крб.

ТОМ ЧЕТВЕРТИЙ

Моя стріча з Олексою.—На дні.—Хлопська комісія.—Панталаха.—До світла.—В тюремнім шпиталі.—Івась Новітній.—Додатки. Уваги.

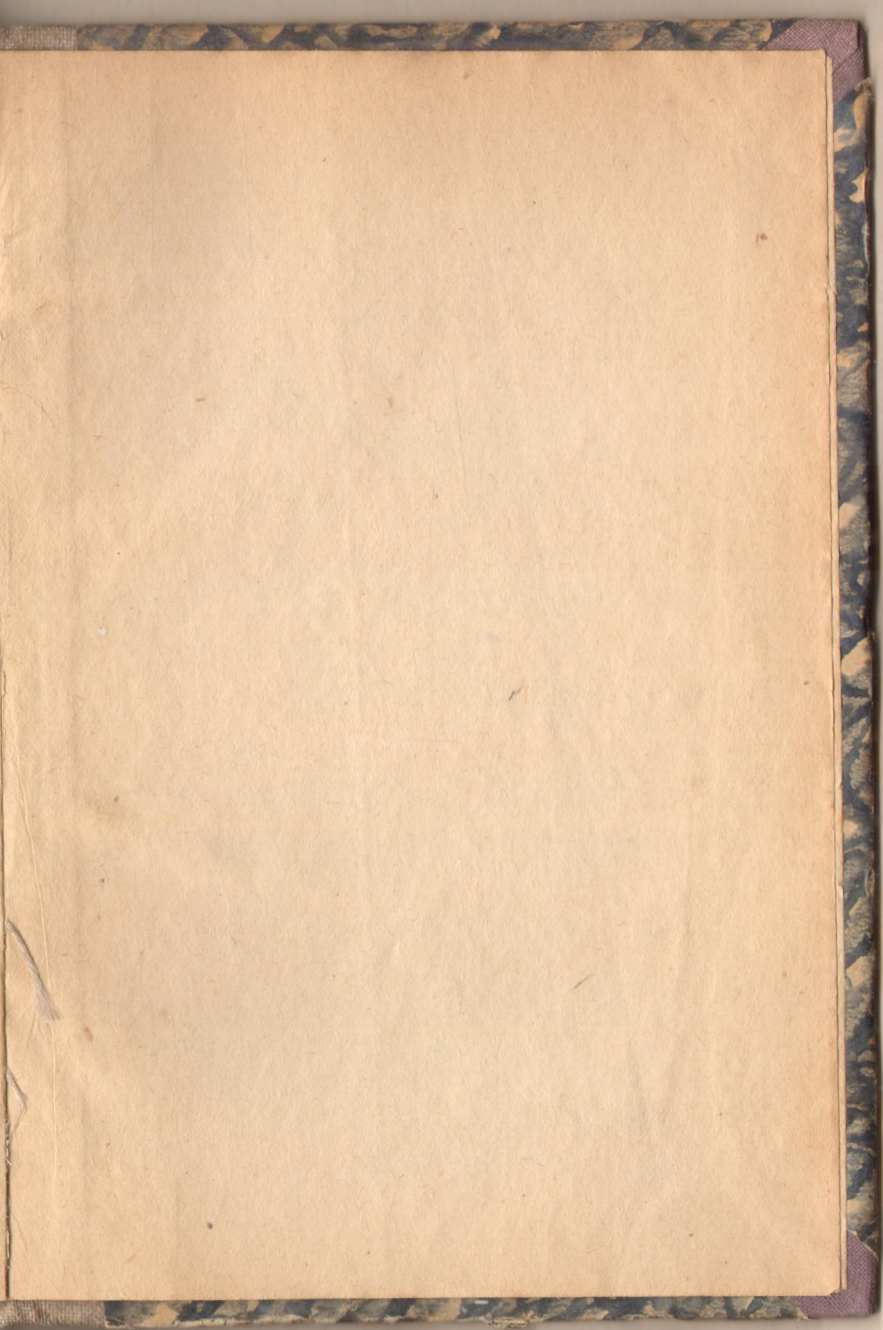
ГОТУЮТЬСЯ ДО ДРУКУ

Борислав сміється (повість).
Захар Беркут (повість).
З вершин і низин (поезії в двох томах).

ВИЙШЛИ ОКРЕМО:

Іван Франко:	Ліси і пасовиська	15 коп.
« «	Маніпулянтка	30 «
« «	Без праці	35 «
« «	Під оборогом	12 «
« «	Молоді літа Мирона	20 «

ПІДГОТОВЛЯЮТЬСЯ ДО ДРУКУ ДАЛЬНІШІ ТОМИ.

Г
С
і
ан
с
Г

С
ор
сі
п
у.
і
ьс
г

код
чп
Г и
—
—
—

і
(
(
з
г

